

TÜRKİYE'DE VAKIFLARIN İNTİFA HAKKI: ADANA ÖRNEĞİ

Mustafa ALKAN*

Özet

İntifa bir şeyden faydalanmayı, vakıflarda intifa ise vakfedilen bir mal üzerinde bir başkasının yararlanma hakkını ifade etmektedir. Vakıflarda intifa ya aynı ile intifa veya geliri ile intifa şeklinde olmaktadır. Aynı ile intifa, vakıf cami, mektep, medrese ve köprü gibi hayrattan halkın doğrudan faydalanması; geliri ile intifa ise vakıf bedesten, han, hamam ve dükkân gibi akarların gelirleriyle hayrât kurumlarının giderlerinin karşılanmasıdır. Bazı vâkıflar, kurdukları vakıfların gelirlerinin bir kısmını ailelerine veya yakınlarına şart koşmuşlardır. Ayrıca bu vâkıflar, vakıflarının yönetimlerini de nesilden nesile geçecek şekilde, yine kendi evladına veya bir yakınının evladına geçecek şekilde tanzim etmişlerdir. İntifalı vakıflar, mazbut hâle getirilişlerine kadar, mütevellileri tarafından vâkıflarının şartları doğrultusunda yönetilmişlerdir. İntifalı vakıfların mazbut vakfa dönüştürülmesinden sonra devlet ile intifa hakkı sahipleri arasında “intifa hakkı meselesi” ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, vakıflarda intifa hakkının çerçevesi, 1936 yılında çıkarılan 2762 sayılı “Vakıflar Kanunu” ile belirlenmiş, 1938 yılında da yürürlüğe konulmuştur. Bu çalışmada, Türkiye’de “vakıfların intifa hakkı” uygulaması “Adana Örneği” ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Vakıflar, Aynı ile İntifa, Geliri ile İntifa, İntifa Hakkı, Adana*

Abstract

Usufruct Rights of Foundations in Turkey

Usufruct (İntifa) means benefit from something, but usufruct in foundations (waqfs) means one’s right to benefit from endowed asset. Usufruct in foundations occurs either in kind or from revenues. “Usufruct in kind” means citizens’ direct benefit from pious deeds (hayrât) such as pious foundation- mosque, school, madrasah and bridge, while “usufruct from revenues” means paying the expenses of “pious deed foundations” from the revenues of foundation- covered bazaar, inn (han), bath (hamam) and stores. Some founders of foundations stipulated that a piece of revenues of foundations should be given to their own families or relatives. Besides, they designed the administration of foundations to be held by their sons or relatives’ sons from generation to generation. Board of trustees had administered usufruct foundations based on requirements of foundations until their administration is taken by the state. After the state takes the administration of usufruct foundations, “the issues (problems) of usufruct rights” raise

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, alkanm@gazi.edu.tr

between the state and beneficial owners of these foundations. In order to address these issues, the frame of usufruct rights in foundations were determined by the Law for Foundations (No: 2762) in 1936 and the act came into effect in 1938. In this research, "usufruct rights in foundations" in Turkey is examined with "Adana Sample".

Key Words: *Foundation, Usufruct in kind, Usufruct from revenues, Usufruct right, Adana*

Giriş: İntifa Hakkı ve Vakıfların İdaresi

Bu araştırmada, Adana örneği çerçevesinde Türkiye’de vakıfların intifa hakkı meselesi incelenmiştir. Kaynak olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) Vakıf Kayıtlar Arşivi’nde yer alan 1754 numaralı *İntifa Hakkı Defteri* (İHD) ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden intifa hakkı almış olan 27 adet Adana vakfının vakfiyeleri ve bunların intifa kutularında saklanan intifa işlemi kayıtları kullanılmıştır. Makalede yöntem olarak -içinde 367 intifa kaydı olan- 1754 numaralı *İntifa Hakkı Defteri* tanıtıldıktan sonra, Adana’da intifalı vakıflar hakkında bir tahlil denemesi yapılmıştır. Bu tahlilde 1938-1982 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Adana’daki 27 vakıftan, “intifaya müstahak” evlatlara “intifa hakkı” ödemelerinin başladığı tarihlerdeki durumlarının tablollaştırılmasından sonra, bu vakıflardan halen intifa hakkı ödenmeye devam edilen 8 vakfın 2006 yılı intifa bilânçoları tespit edilmiştir. Bunlardan da geliri en az olan ancak bölgenin en büyük vakfı olan *Ramazanoğlu Piri Mehmed Paşa bin Halil Bey Vakfı* ile geliri en fazla olan *Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun Vakfı*’nın bir mukayesesi yapılmıştır.

İntifa, Arapça kökenli bir kelime olup “faydalanma” manasına gelmektedir¹. İslâm hukukunda ise bir kişinin mevcut hukuk kuralları çerçevesinde kendisine veya bir başkasına ait bir mal-mülkten istifade etmesi için kullanılmıştır². Vakıf kurumu, vakfedilen bir mal-mülk üzerinden bir başkasına da yararlanma hakkı sağlamıştır. Bunun için pek çok vâkıf (vakıf kurucusu), vakıf hukukunu kullanarak, kurdukları vakıfların gelirlerini kendileri alabilirler veya vakfın senedine koydukları şartlarla bir başkasına da bırakabilirlerdi³.

Vakıflardan insanların yararlanması, doğrudan (aynı ile intifa olunan) veya dolaylı (geliri ile intifa) olarak olmuştur. Doğrudan yararlanılan, teknik tabiriyle “aynı ile intifa olunan” yani bizzat kendinden yararlanılan cami, mektep, kütüphane, medrese, hastahâne, dârülaceze, yol, köprü, çeşme, kuyu,

¹ Sami 1316, 172; Akgündüz 1996, 52, 76-77.

² Zuheyli 1994, V: 52-55; 1994, VII: 93- 95.

³ Bilmen 1969, IV: 284.

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

kabristan ve misafirhane gibi mevkûflara müessesât-ı hayriye veya kısaca hayrât denir. Dolaylı yararlanılan ise, teknik tabiriyle “**aynı ile intifa olunmayan**” fakat müessesât-ı hayriyenin sürekli ve düzenli bir şekilde işlenmesini temin eden, bina, arazi ve nakit para gibi gelir kaynaklarının (**geliri ile intifa**) teşkil ettiği vakıflara da “asl-ı vakf” veya akar (çoğulu akarât) denilmiştir⁴.

Yol, köprü, çeşme, câmi, mescid ve kabristan gibi hayrât kurumlarından zengin fakir ayrımı olmaksızın toplumun tamamı; imâret, aşhâne, hastahâne ve dârülaceze gibi hayrât kurumlarından ise ancak vakfın şartlarına uygun olanlar yararlanabilirlerdi⁵.

Osmanlı devrinde vâkıflar, kurdukları vakıflarının gelirleriyle pek çok hayrât kurumunu ayakta tuttıkları gibi, mensubu oldukları ailelerini veya ailevî çıkarlarını, yine vakıf hukukundan istifade ederek korumuşlardır. Bunu; evlat ve ahfadını vakıflarında idareci, hayrât kurumlarında görevli tayin ederek veya gelirlerden onlara hisse tahsisi ile yaptıkları gibi, doğrudan evlatlık vakıflar kurarak da sağlamışlardır. Evlatlık vakıf, vâkıfın vakfettiği malın tamamını veya tamamına yakını evlat veya ahfadının tasarrufuna tahsis etmesidir⁶.

Evlatlık (veya yarı-evlatlık) vakıflar, devlet tarafından gelebilecek müdahale ve müsadereleleri önleme⁷, malların bütünlüğünü koruma⁸, miras konusunda istendiği gibi davranma⁹, en önemlisi de ailenin geleceğini garanti (sigorta) altına alarak onların sefalete düşmelerini önleme¹⁰ amaçlı olarak hızla çoğalmıştır.

Vâkıfın vefatından sonra evlatlık vakıfların “evlâdiyet sistemi” üzere tasarrufunda ilk önceliği vâkıfın çocukları almaktaydı. Bunlardan da “evlâdiyet üzere tasarruf” etmelerini isteyenler çoğunluğu oluşturmakla birlikte, sadece kızlarına, büyük kızlarına, küçük kızına, oğullarına veya cariyeden doğan çocuğuna yönelik olarak şart koşanlar da vardı. Evlatlarından önce tasarruf hakkını eşlerine tanıyanların çocuklarının miras yoluyla anne-baba veya üvey anne-üvey babalarını sıkıntıya düşürmelerini önleme amacı güttükleri¹¹, bazılarının da miraslarını vakıf yoluyla üvey çocuklarına bıraktıkları

⁴ Yediyıldız 1993, XIII: 156; 1989, XIV: 21; Akgündüz 1996, 279-286; Döndüren 1998, 69-79.

⁵ Hamdi 1327, 47-48; Hamdi 1330, 99-104; Öztürk 1995, 161-163.

⁶ Barkan 1940, IV: 159- 162; Barkan ve Ayverdi 1970, XXIV.

⁷ Bkz. Yüksel 1992.

⁸ Barkan 1940, IV: 159-162.

⁹ Çağatay, 1975, XI: 1-6.

¹⁰ Köprülü 1992, II: 13; Berki 1950, 47-48.

¹¹ Arık Hamza Ömer Vakfiyesi, 1744, AŞS, 17, 149.

görülmüştür¹². Eğer kendi çocukları yoksa kurdukları vakıflarının tasarruf haklarını, öncelikle kardeşlerine veya yeğenlerine bırakanlar olmuştur. Bazıları da kan bağı bulunmadığı halde evlatlık, üvey kız ve oğul, cariye ve atıka gibi yakınlarına da vakıf yoluyla miraslarından istifade ettirmişlerdir¹³. Hatta akrabalıkları olmadığı halde bazıları da kurdukları vakfın tasarrufunu evladiyet üzere üçüncü şahıslara bırakmıştır. Bunlar arasında özellikle ulema, seyyid veya tarikat mensubu şeyh ailelerinin ekseriyetle yer aldıkları görülmüştür¹⁴. Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti'nin kuruluşundan (1826) günümüze kadar uzanan süreçte "vakıflarda intifa hakkı" işte bu evlatlık (veya yarı-evlatlık) vakıflardan doğmuştur.

Evkaf-ı Hümayun Nezâreti'nin kuruluşuna kadar Osmanlı Devleti'nde vakıflar, vakıf hukuku çerçevesinde, vakıf kurucusunun şartları doğrultusunda, nâzırların denetiminde mütevellileri tarafından idare edilmişlerdir. Vakıf kurucuları, vakıf hukukunun kendilerine verdiği salâhiyetle kurdukları vakıfların yöneticilerini nesiller boyunca sürecek şekilde kendileri belirlemişlerdir. Vâkıflar, mütevellilik görevlerine ya babadan oğula geçecek şekilde -kendileri dâhil- evlatlarını, ya bir vakıf- hayrât kurumu görevlisini veya mahallin kadısının rey'i (rey'-i hâkim) ile mahallinde her hâliyle emin bir kişiyi tayin etmişlerdir¹⁵. Cumhuriyet devrine kadar vakıflar söz konusu kategori veya benzer şekillerde, vâkıfların şartları doğrultusunda mütevellisiz kalmadan idare edile gelmişlerdi. Denetimleri de müstakil nâzır veya hayrât ve mahalle nâzırları tarafından yürütülmüştü. Bir şikâyet söz konusu değilse merkezî bir teftiş de yapılmamıştır¹⁶. Evkaf Nezâreti'nin teşekkülünden sonra vakıflar; **mazbut**, **mülhak** ve **müstesna** olmak üzere üç kategoride idare edilmişlerdir. Mülhak ve müstesna vakıflar yine eski usûlde mütevellileri tarafından yönetilirken, mazbuta alınan; *selâtin vakıfları*, *mütevellisi kalmayan vakıflar* ve *herhangi bir sebeple idaresine el konulmuş vakıflar* doğrudan nezâretin idaresine alınmışlardır. Evkaf Nâzırı bu tür vakıfların bizzat mütevellisi durumundaydı¹⁷. Mazbut, mülhak ve müstesna bütün vakıfların denetimini de yine Evkaf Nezâreti üstlenmişti. Hatta bu vakıfların muhasebeleri kategorilerine göre ayrı tutulmuştu¹⁸. 3 Mart 1924 tarihinde Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılışıyla Evkaf Vekâleti'nin yükümlülüğündeki işler, Evkaf Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır¹⁹.

¹² Fatma binti Ali Vakfiyesi, 1809, *MA*, 607, 121; el-Hac Mehmed Vakfiyesi, 1783, *AŞS*, 44, 52.

¹³ Barkan 1940, IV: 162, 164.

¹⁴ Alkan 2004, 258- 261.

¹⁵ Alkan 2004, 90- 106.

¹⁶ Hamdi 1327, 187-188.

¹⁷ Hamdi 1327, 107-109; Ömer Hilmi 1307, 4-10; Berki 1940, 28; Onar 1952, 523.

¹⁸ EV-20712, 1-85.

¹⁹ Düstur III/V, 1931, 665 (Kanun: 429).

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

Mülhak vakıflar, Evkaf Nezâreti’nin kuruluşundan sonra kendi mütevellilerinin idaresinde Evkaf Nezâreti’nin, 3 Mart 1924 tarihinden itibaren de Evkaf Umûm Müdürlüğü’nün nezâreti altında yönetilmişlerdir. Mülhak vakıflarda miras hukuku değil, vakıflar mevzuatı ile vakfiyelerde kayıtlı olan vâkıfların şartları geçerlidir. Mülhak vakfın gelirinden vâkıfın evlatlarının faydalanabilmesi için, bunun vakfın şartları arasında olması gerekmektedir. Müstesna vakıflar ise, Cumhuriyet devrinden önce mülhak vakıflar gibi yönetilmişlerse de, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile ortadan kaldırılmışlardır²⁰. Mazbut vakıflar, Evkaf Nezâreti döneminde hukukî yapıları hiç değişmeden her biri ayrı “tüzel kişilik” (hükmi şahıs) olarak vakfiyelerine göre, nezâretçe tayin edilen ayrı müteveli veya müteveli kaymakamları tarafından yönetilmişlerdir²¹. Ancak 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’ndan sonra bütün “mazbut vakıflar” - mülkiyet konusu hariç- tek bir tüzel kişilikte birleştirilmiş, bu tüzel kişilik de Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından temsil ve idare olunur hale getirilmiştir²². Bu durum, Danıştay Genel Kurulu ile Danıştay Üçüncü Dairesi’nin kararlarına da yansımıştır²³.

İntifa hakkı mazbut vakıflar için söz konusudur. Cumhuriyet devrinde, 5.6.1935 tarihinde çıkarılan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’nun 1. maddesindeki “4 Birinci teşrin 1926 tarihinden önce vücut bulmuş vakıflar”²⁴ hükmüne, bu kanunun yayımlandığı gün kapsamı dışında kalan vakıflardan da, sonraki yıllarda aynı kanunun 36. maddesindeki “müddeti içinde kısmen veya tamamen kütüğe kaydettirilmeyen vakıflar mazbut vakıflar arasına alınır”²⁵ hükmüne ve yine aynı kanunun 39. maddesindeki “on seneden beri mütevelliliği kimseye

²⁰ Vakıflar Kanunu, Nu: 2762, 3.6.1935; *Resmi Gazete (RG)*, 13.6.1935, Sayı: 3027.

²¹ Karınabadizade ve Sungur, 1978, 7; Onar 1952, 523; Hatemi, 1979, 35-97.

²² Onar 1952, 527-528; Hatemi 1979, 435.

²³ 12.5.1977 günlü ve E. 1977/ 30, K. 1977/30 sayılı Danıştay Genel Kurulu Kararı; Danıştay Üçüncü Dairesi’nin 7.12.1977 günlü ve 1977/ 1245 E., 1977/1208 K. Sayılı kararı; Uyuşmazlık Mahkemesi’nin 103.1980 gün ve E. 1979/7, K. 1980/1 sayılı kararı, *RG*. 5.6.1980, s. 7-8; Öztürk 1983, 96-101.

²⁴ Madde 1- 4 Birinci teşrin 1926 tarihinden önce vücut bulmuş vakıflardan;

A - 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’ndan önce zapt edilmiş,

B - Bu kanundan önce idaresi mazbutiyet altına alınmış,

C - Mütevelliliği bir makama şart edilmiş,

Ç - Kanunen veya fiilen hayri bir hizmeti kalmamış,

D - Mütevelliliği vakfedenlerin ferilerinden başkalarına şart edilmiş,

E -On seneden beri mütevelliliği kimseye tevcih edilmemiş olanlar,

Vakıflar Umum Müdürlüğü’nce idare olunur. Bunların hepsine birden mazbut vakıf denir. Bk. Vakıflar Kanunu, nu: 2762, 3.6.1935; *RG*, 13.6.1935, Sayı: 3027, Mad: 1.

²⁵ Vakıflar Kanunu, nu: 2762, 3.6.1935, *RG*, Sayı: 3027, Madde: 36; Hatemi, 1979, Esas 2/1 (170)-138, 3069, 3210.

*tevcih edilmemiş olan vakıflarda artık tevcih yapılmaz*²⁶ hükmüne dayanılarak, 1935 ile 1980 yılları arasında binlerce vakıf zaptedilerek mazbut vakıflar arasına alınmıştır²⁷. Bu vakıflar zaptedildikten sonra artık vakfiyesine göre değil 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'na göre idare edilmişlerdir²⁸.

Yeni Vakıflar Kanunu'na kadar, her bir vakıf tüzel kişiliğin intifa hakkı, mütevellisi ile intifaya müstehak kişiler arasında, vakıf hukuku doğrultusunda, vâkıfın şartlarına göre yürütülmüştü²⁹. Bütün Mazbut vakıfların Vakıflar Umûm Müdürlüğü'nün idaresinde bir tüzel kişilik olarak birleştirilmesi, devlet ile tasarruf sahipleri arasında intifa hakkı probleminin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bunun üzerine vakıflardaki intifa hakkı problemi, Yeni Vakıflar Nizamnamesi'ne yapılan bir "Ek Nizamname" ile çözüme kavuşturulmuştur³⁰.

Mazbut vakıflarda evlada intifa hakkı tahsisi, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 39. maddesinin 2. fıkrası "*ancak alakalıların vakfiyeye göre intifa hakları mahfuzdur*" hükmü ve ayrıca "vakıflarda intifa haklarının ne suretle tespit ve i'tâ edileceği hakkındaki 23.12.1937 tarihli tüzüğe"³¹ ek 30.7.1987 tarihli tüzük hükmü gereği yapılmaktadır³².

Mazbut vakfın tasarrufunda intifaya müstehak olduğunu iddia eden bir kişinin öncelikle 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 40. maddesi hükmü gereği, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nü hasım göstermek suretiyle bir Asliye Hukuk Mahkemesi'ne açacağı davada vakfiye şartı gereği, vakfın gelirine müstahak olduğunu belirleyen kesinleşmiş mahkeme ilamı alması gerekmektedir³³. Bunun

²⁶ Vakıflar Kanunu, Nu: 2762, 3.6.1935, RG, Sayı: 3027, Mad: 39.

²⁷ Uygulamadaki bazı örnekler için bk. VGMA, *Esas 2/1* (170), Sıra: 60, 547, 548, 549, 680, 691, 777, 889, 898, 961, 1038, 1423, 3097, 3126, 3170, ilh.

²⁸ Vakıflar Kanunu, 2762, 3.6.1935, RG, Sayı: 3027, Mad: 1; Onar 1952, 523-528; Alkan 2004, 125-127.

²⁹ Birkaç örnek için bk. Abdurrahman Paşa Vakfiyesi 1718, MA, 615, 99; Mestan-zâde Ahmed Çelebi Vakfiyesi, 1608, *Anadolu Başlar (AB)*, 581, 481.

³⁰ Vakıflar Ek Nizamname, No: 2/ 7898, RG. 6.1.1938, Sayı: 3801.

³¹ 17.7.1936 tarih ve 2/5042 sayılı kararnameye ektir:

Vakıflar Umum Müdürlüğünün 10.7.1937 tarih ve 213179/122 sayılı tezkeresiyle teklif ve Şûra-yı Devletçe görülerek 7.12.1937 tarih ve 19522 sayılı tezkere ile tadilen tevdi edilen "Vakıflarda intifa haklarının ne suretle tespit ve ita edileceği hakkında 17.7.1936 tarihli Vakıflar Nizamnamesine ek Nizamnamenin" mer'iyete konulması: İcra Vekilleri Heyetince 23.12.1937 tarihinde onanmıştır. Bkz. *Vakıflar Ek Nizamname*, No: 2/ 7898, RG. 6.1.1938, Sayı: 3801.

³² Bakanlar Kurulu Kararı, Sayı: 87/ 12047, RG, 20.9.1987, Sayı: 19580.

³³ Bazı örnekler için bk. Adana'da Deli Ağa-zâde Vakfı, 1.6.1938, VGMA, İn. K. 3, Kuyût 946/ 3277; Edremit'te Hacı Süleyman Ağa Vakfı, 5.11.1970, İn. K. 5, D.1, İn. 5/ 1361; Urfa-Siverek'te Allahverdi Hasan Efendi Vakfı, 11.11.1970, İn. K. 5, D.1. İn. 21/ 1308; İzmir-

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

için de mahkemeye veraset ilamı, nüfus kaydı, vakfiye, şahsiyet kaydı ve evlat listesi (şecere) gibi resmî belge nitelikli deliller sunması gerekmektedir³⁴.

Mazbut vakıfların gelir ve giderleri vakfın bağlı bulunduğu Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nden alındıktan sonra yukarıda bahsedilen tüzük hükmü gereği % 20 idare temsil masrafı, % 10 ihtiyat akçesi ve % 5 teftiş ve denetleme payı ile vakfiyedeki hayır şartlarını yerine getirmek için bulunan miktarlar gelirden düşüldükten sonra geriye kalan gelir intifaya (veya galleye) müstahak evlatlara verilmektedir³⁵.

İntifa Hakkı Uygulamaları

“Vakıflarda intifa haklarının ne suretle tespit ve i’tâ edileceği hakkındaki 2762 sayılı Vakıflar Nizamnamesine Ek Nizamname”nin 6.1.1938 tarihinde uygulanmaya konulmasından³⁶ sonra intifa hakkına müstahak olan vâkıf evlatları kendi vakıflarının gelirlerinden istifade etmeye başlamışlardır. İntifa haklarından istifade etmeye hak kazanan kişiler, Vakıflar Genel Müdürlüğü görevlileri tarafından 1754 numaralı *İntifa Hakkı Defteri*’ne kaydedilmiş, yapılan işlem evrakları da İntifa Kutuları’nda (5 kutu, 175 dosya) muhafaza altına alınmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden intifa hakkı elde eden hak sahiplerinin kaydedildiği, söz konusu 1754 numaralı *İntifa Hakkı Defteri*, şimdi Vakıf Kayıtlar Arşivi’nde yer almaktadır. Defter, büyük boyutlu olup eni 32, boyu 46 santimetredir. Defterin sayfaları intifa işlemlerinin kolay yazılabilmesi için çizelge halinde düzenlenmiş ve her bir intifa işlemine ait özet bilgiler ayrı bir sayfaya yazılmıştır³⁷. Başında bir fihristi olan defterde 367 kayıt bulunmakta olup, kayıtlar 5.5.1938 tarihinde başlamış ve 6.7.1982 tarihine kadar sürmüştür. Söz konusu 367 intifa tescil kaydının 13’ü mükerrer vakıflara ait işlemlerdir. 1754 numaralı *İntifa Hakkı Defteri*’ne göre ilk intifa uygulaması, İntifa Hakkı Nizamnamesi’nin yürürlüğe girdiği 6.1.1938 tarihinden 5 ay sonra yani

Bergama’da Kara Osman-zâde Mehmet Ağa ibn Hacı Ömer Ağa Vakfı, 05.04.1972, İn. K. 5, D.1, İn. 14/876; İstanbul’da Teşrifat Müdürü Hacı Mahmud Efendi Vakfı, İn. K. 5, D.1 İn/ 857; Ayrıca bk. *İHD*, 05.05.1938- 06.07.1982, nu. 1754, sıra: 1- 367.

³⁴ Yener 2004, 34-123.

³⁵ Vakıflar Ek Nizamname, nu: 2/ 7898.

³⁶ Vakıflar Ek Nizamname, nu: 2/ 7898.

³⁷ Her Bir Sayfada: 1- Sıra No: ---, 2- Aylığın Miktarı: --- Lira --- Kuruş, 3- Tashih a) Tarihi:---, b) Şerâiti (Şart Tarihi:---), Adı Sanı ve Mahallî İkâmeti: ---, Hangi Vakıftan Olduğu: ---, Kaydın Gittiği Yer: ---, Mülâhazât: --- ve Kuyût: --- bilgileri bulunmaktadır.

5.5.1938 tarihinde Ankara'dan Hatice Hanım Vakfı ile başlamıştır³⁸. Aynı ay içinde İstanbul'dan Maliye Nazırı Abdurrahman Nafiz Paşa (17.5.1938) ve Nasrullah Kadı- Hasan Ağa (22.5.1938) vakıfları ve Manisa'dan Hâce Nimetullah Hatun Vakfı (26.5.1938) ile sürmüştür³⁹, 1938 yılı içinde 21 intifa işlemi gerçekleşmiştir. *İntifa Hakkı Defteri*'ne göre, 1938-1982 yılları arasında 354 vakıftan, intifa hakkına müstahak evlatlarının yararlandığı söylenebilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2007 yılı sonu itibariyle 152 vakfın intifaya müstahak evlatlarına intifa ödemeye devam etmektedir. Bu vakıflardan 84'üne 1938-1982 yılları arasında intifa hakkı ödenmeye başlanmış, diğer 68 vakfın intifa işlemleri de, 1982 ile 2008 yılları arasında işleme girmiştir⁴⁰. Şu halde, 1938 ile 2008 yılları arasında geçen 70 yılda toplam 424 vakfın, intifaya müstahak evlatlarına intifa hakkı ödenmiş, bunların 152'sine halen ödenmeye devam edilmektedir. İntifalı vakıfların 272 tanesinin gelirlerinin azalması, vâkıf neslinin bitmesi⁴¹ veya evlatların intifadan haberlerinin olmaması⁴² gibi sebeplerle söz konusu intifalı vakıfların statüsü sona ermiştir.

Türkiye'ye ait bu genel durumu verdikten sonra "örnekleme yöntemi" ile Adana'daki intifalı vakıfları biraz daha açacak olursak, 1936 ile 2007 yılları arasında Türkiye'deki 424 intifalı vakfın 27 tanesi bu ile aittir. Bu cümleden olarak, İntifa Hakkı Kanunu'nun yürürlüğe girişinden sonra Adana'da 27 vâkıfın evlatları bu kanunun sağladığı haklardan faydalanmıştır. *Vakıf Kayıtlar Arşivi* (VGMA), *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA), *Kuyûd-ı Kadime Arşivi* (KK) ve *Adana Şer'îye Sicilleri* (AŞS) taranarak yapılan bir araştırmaya göre Osmanlı devrinde (1516-1923) Adana Sancağı'nda 716 vakıf kurulmuştur. Bu vakıfların % 41,48'i *hayrî*, % 46,23'ü *ailevî*, % 6,98'i de *yarı ailevî vakıf* kategorisindedir. Adana'da kurulan tüm vakıfların % 5,31'inin hangi amaç ve tarihte kuruldukları tespit edilememiştir. Şu halde, Adana Sancağı'nda kurulan vakıfların % 53,21'nin vâkıfların ailelerine doğrudan menfaat sağladığını söylemek mümkündür. Bu vakıflara bağlı 1267 kalem akarın % 39,94'ünün hayır kurumları ile doğrudan bir ilgisi bulunmamakta, % 22,97'sinin de gelirleri hayrât ile vâkıfın ailesi arasında paylaşılmaktaydı. Vâkıfın ailesinin nesli devam ederken hayrât kurumları ile hiç bir bağlantısı olmayan % 39,94'lük gelir kaynağının % 94,85'i doğrudan vâkıfın ailesi veya ahfâdının tasarrufundaydı.

³⁸ İHD, 1754, 1.

³⁹ İHD, 1754, 2- 4.

⁴⁰ 28.01.2008 tarihli dilekçemize Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'nın 12.02.2008 ve 429 sayılı yazısına T.C.Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 20.02.2008 tarih ve B.02.1.VGM.0.74.00-503-305/2890 sayılı cevabi yazısı.

⁴¹ İHD, 1754, 55.

⁴² İHD, 1754, 43.

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

Diğer % 5,15’i de icâre, istirbâh ve ortakçılık sistemi ile işletilmekte veya bazılarının öşürleri toplanmaktaydı. Bu vakıfların büyük ekseriyeti mîrî bir kaynağa dayanmayan küçük ölçekli işletmeler olup, vakfiyeleri bir tür veraset senedi işlemini görmüş gibidir. Zaten 506 adet evlatlık vakıf akarlarının % 75’ini meskenler oluşturmaktaydı⁴³. Bu araştırmadan hareketle, Osmanlı döneminde Adana Sancağında kurulmuş olan toplam 716 vakıftan 27 tanesinin kurucularının evlat veya ahfadının intifa hakkından yararlanmış olduğu söylenebilir (Tablo: 1).

Tablo 1: 1938-1971 Yılları Arasında Adana’da İntifa Hakkından Yararlanılan Vakıfların Kuruluş Tarihlerine Göre Listesi

1939-1971 Yılları Arasında Adana’da İntifa Hakkından Yararlanılan Vakıfların Adı	Vakfın Kuruluş Tarihi	İntifa Başlangıç Tarihi	Vakfın Kuruluş Mevkuf Birim Sayısı	İlk İntifa Hakkı Tutarı/ TL/ Yıllık	Hak Sahibi Sayısı	Vakıf Kaynak
1) Ramazanoğlu Piri Paşa ve Halil Bey	1539- 1555	01.06.1944	171	13.344,64	1	MV 646/1-15
2) Durmuş Fakih	1542?	07.10.1950	...	11,82	5	ED 538/1-27
3) Mestan-zâde Hacı Mahmud Ağa	01.06.1682	01.06.1945	2	194,9	1	YTD1759/195
4) Süleyman bin Hızır	24.05.1691	30.03.1963	2	150,12	2	MA 609/93
5) Gökçen-Yusuf Ağa	30.11.1712	24.09.1965	6	388,99	7	MA605/42
6) Hacı Abdurrahman Paşa	04.05.1718	31.03.1964	1	42,82	1	MA 615/99
7) Kadem-zâde Osman bin Durmuş	10.04.1720	08.09.1965	2	174,32	1	MA.614/49
8) Boduroğlu İbrahim	18.01.1722	01.02.1969	3	807,87	3	MA606/270
9) Kalaycı-zâde Mustafa Ağa	18.01.1722	24.12.1964	8	182,30	5	MA606/270
10) Bıyıklı Ramazan	06.07.1730	21.04.1964	2	153,58	2	YTD2108/135
11) Deliağa-zâde Serturnaî Hüseyin Ağa	20.04.1735	01.06.1938	6	33,28	15	MA609/72

⁴³ Alkan, 2004, 26-29.

Mustafa Alkan

12) Yeğen-zâde Kâzım	1735?	24.08.1953	...	97,00	-	YTD2108/188
13) Musa Balı-zâde Mustafa Ağa	09.03.1738	15.01.1947	14	90,4	6	AB 581/246
14) Benli-zâde Kerimesi Hatice Hatun	14.03.1739	26.03.1964	1	360,68	4	YTD 2108/50
15) Fatma Hatun binti Halil	06.02.1740	16.04.1964	1	62,64	2	YTD2108/207
16) Battal Mehmed Ağa	24.04.1743	27.08.1964	5	37,92	16	MA607/151
17) Sallabaş el-Hac Ahmet Ağa	15.08.1754	12.11.1969	17	899,17	8	MA.603/245
18) Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun	04.09.1781	19.10.1943	1	33,53	9	MA 607/193
19) Şamlı-zâde Hasan Efendi	18. yy.	07.06.1971	3	574,74	3	Esas2/1:3128
20) Kandilci Kızı Şerife	11.10.1807	05.09.1951	1	1,68	8	YTD2108/151
21) Ayşe binti Abdullah	06.04.1826	14.04.1964	2	51,62	1	YTD2108/67
22) Elife Hoca binti Mehmed	09.02.1876	04.04.1963	2	33,4	4	YTD2108/85
23) Zeynep Hatun b. Haşan Efendi	23.10.1877	28.06.1966	5	947,50	5	YTD1759/148
24) Hacı Yunus Ağa ibn Ahmed Ağa	26.02.1894	05.12.1939	15	265,86	20	MA 617/48
25) Tuzsuz-zâde Ebubekir	22.06.1920	20.04.1964	8	65,92	4	Esas 2/11038
26) Abdülceliloğlu Hacı Mahmud	18.04.1922	16.10.1939	1	7,95	1	MA 619/50
27) Hacı Hamza oğlu	14.01.1923	13.08.1947	1	11,46	3	YTD1759/301

Tablo 1’de görüldüğü gibi bu vakıflardan 2’si 16. yüzyılda, 2’si 17. yüzyılda, 15’i 18. yüzyılda, 5’i 19. yüzyılda, 3’ü de 20. yüzyılın başında kurulmuştur. Kurucuları arasında Hızıroğlu Süleyman, Boduroğlu, Bıyıklı Ramazan, Kandilci kızı, Abdullah kızı Ayşe, Abdülceliloğlu ve Hacı

Hamzaoğlu vakıfları dışındaki kurucuların genel olarak askerî zümreye ait kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bunların arasında Ramazanoğlu -bey- ailesi, Adana Beylerbeyi Abdurrahman Paşa ve Adana Belediye Başkanı Hacı Yunus Ağa gibi yönetici elitten kişilerin kurduğu vakıflar da bulunmaktadır. İntifa hakkı elde edilen söz konusu 27 vakfın içinde bir sultan vakfı büyüklüğünde olan Ramazanoğlu vakıfları ile sadece bir akara sahip Abdülceliloğlu Vakfı gibi değişik ölçekli vakıflar yer almaktadır⁴⁴. 1938 ile 1971 yılları arasında

⁴⁴ Vakıflar ve mevkûfâtı: 1- **Hacı Yunus Ağa Vakfı**’na ait: Akmescid Mahallesi: 2 adet ev (menzil), Cami-i Cedîd’de 1 dükkân, 1 ev, Hacıfakih’de 3 ev, 1 samanlık, 2 mağaza, Eskihamam’da 1 ev, Hammaliye’de 1 mağaza, 1 ev, Hankurbu’nda de 1 mağaza ve 1 fırın (MA 617, 48), 2- **Abdülceliloğlu Vakfı**’na ait: Ceyhan’da 1 dükkân (MA 619, 50), 3- **Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun Vakfı**’na ait: Hankurbu Mahallesi: 1 masara, 1 adet 100 dönüm tarla (Paşa Bahçesi) ve İlyasağa Sokağında 100 dönümlük ikinci bir tarla (MA 607, 193), 4- **Musa Balı-zâde Mustafa Ağa Vakfı**’na ait: Adana dışında 2 karasığır erkek, 4 erkek camus, 1 sürü keçi, 3 sürü koyun, 4 bahçe, Adana Çukurmescit Mahallesi: ev (dahiliye ve hariciye) Dünderli’de 2 göz değirmen, Hacıhamid Mahallesi: ev, Yortan’da Han, Sarıyakup’da hamam, Serracan’da ev, Tekir (Tekfur) Yaylasında 3 ev [(1’i dahiliye ve hariciye) [AB 581, 246], 5- **Hacı Hamzaoğlu Vakfı**’na ait: Eskihamam Mahallesi: 180 dönümlük 1 tarla [(bahçe) [YTD, 1759, 301], 6- **Deliağa-zâde Serturnaî Hüseyin Ağa Vakfı**’na ait: 2 tanesi 100’er dönümlük olmak üzere 4 bahçe, 3’er göz 2 değirmen (MA 609, 72), 7- **Mestan-zâde Hacı Mahmud Ağa Vakfı**’na ait: Babitarsus Mahallesi: 1 Hamam, (Mestanoğlu), 1 Dükkan (ekmekçi) [YTD 1759, 195], 8) **Durmuş Fakih Vakfı**’na ait gelir kaynakları belirlenememiştir (ED 538/1, 27). 9- **Kandilci Kızı Şerife Vakfı**’na ait: Sofibağçe Mahallesi: 1 Ev (YTD 2108, 151), 10- **Ramazanoğlu Piri Paşa ve Halil Bey Vakfı**’na ait 171 kalem mevkufât ise: Adana Sancağı dâhilinde ahırlar, ambarlar, değişik büyüklüklerde arsalar (en az 21 adet), zeminler, evler (en az 20 adet), köşk ve saraylar, bağ, bahçe ve bostanlar (en az 34 adet), boyahane ve yağhaneler, değirmenler (en az 59 adet), fırınlar (en az 4 adet), tuzlalar (en az 3 tane), dükkânlar (en az 147 adet), hanlar (5 adet), hamamlar (11 adet), peykler (4 adet), sofalar (300 adet), tarlalar (pirinç), mezzarlar (17 adet) ve köyler (5 adet), nehirler (sulama kanalları: 12 adet), havuzlar, kuyular, çeşmeler ve su dolapları (8 adet) [MV 646, 1-15], 11- **Yeğen-zâde Kâzım Vakfı**’na ait gelir kaynakları tespit edilememiştir (YTD 2108, 188). 12- **Fatma Hatun binti Halil Vakfı**’na ait Akmescid Mahallesi: 1 adet ev (menzil) (YTD 2108, 207) 13- **Ayşe binti Abdullah Vakfı**’na ait Cami-i Cedid Mahallesi: 2 ev (YTD 2108, 67), 14- **Tuzsuz-zâde Ebûbekir Vakfı**’na ait: Sarıyakup Mahallesi: 8 ev (menzil) [Esas 2/1, 1038], 15- **Süleyman bin Hızır Vakfı**’na ait: Adana’nın dışında 1 bahçe, Cami-i Atik Mahallesi: 1 Han (-ı Ribat) [MA 609, 93], 16- **Benli-zâde Kerimesi Hatice Hatun Vakfı**’na ait: Cami-i Atik’de 1 ev (dahiliye ve hariciye) [YTD 2108, 50], 17- **el-Hac Abdurrahman Paşa Vakfı**’na ait: Saçlıhamid Mahallesi: 1 Konak (MA 615, 99), 18- **Bıyıklı Ramazan Vakfı**’na ait: Akkapu Mezrasında 1 hakure, Hankurbunda ev (YTD 2108, 135), 19- **Elife Hoca Vakfı**’na ait: Neccaran Mahallesi: 1 ev, 1 dükkân (YTD 2108, 85), 20- **Battal Mehmed Ağa Vakfı**’na ait: Adana Paşa Sokakta bahçe, Alidede Mahallesi: ev (dahiliye ve hariciye) ve oda, Cânibişehir’de camus ve koyun sürüsü (MA, 607, 151), 21- **Kalaycı-zâde Mustafa Ağa Vakfı**’na ait: Adana çevresinde 5 bahçe, Baytemur Mahallesi: 2 ev, 1 oda (MA 606, 270), 22- **Gökçen Yusuf Ağa ibn Habib Vakfı**’na ait; Ağa Mescid Mahallesi: 1 Han (-ı Cedîd), 2 ev (hariciye ve dahiye), 1 dükkân (kuyumcu), Mestanzâde’de 1 dükkân ve 1 bahçe (MA 605, 42) 23- **Zeynep Hatun bin Hasan Efendi Vakfı**’na ait; Bab-ı Tarsus’ta 2 dükkân (1’i

Mustafa Alkan

Adana'da intifalı 27 vakıftan, başladıkları tarihleri itibariyle 134 intifaya müstehak evlada toplam 18.018,64 Türk Lirası (TL) intifa hakkı ödenmiştir. Bu paranın 13.344,64 TL'si (% 74,06) Ramazanoğlu vakıflarına aittir. Diğer 26 vakfın intifa hakkına müstehak evlatlarına yıllık 1,68 TL ile 947,5 TL arasında değişen miktarlarda, toplam olarak da 4733,97 TL ödenmiştir. Ancak söz konusu 27 vakıftan intifa hakkı ödenmeye devam edilenlerin sayısı 2007 yılı sonu itibariyle 8'e düşmüştür (Tablo: 2).

Tablo 2: Adana'daki İntifalı Vakıfların 2006 Yılı Bilânçosu (YTL)

Vakfın Ad (Kısaltılmış)	2006'da Evlat Sayısı	2006'da Toplam Geliri	2006'da Toplam Gideri	2006'da Kesinti Toplamı	2006'da Toplam İntifa/YTL
1) Boz-zâde Kerimesi	13	638.000,23	0,00	223.300,09	414.700,14
2) Boduroğlu	10	123272,00	0,00	43.145,20	80.126,80
3) Mestan-zâde	20	84.155,55	0,00	29.454,44	54.701,10
4) Deli Ağa-zâde	8	69.773,85	2.643,20	27.064,05	42.709,80
5) Zeynep Hatun	1	40.680,00	0,00	14.238,00	26.442,00
6) Benli-zâde	1	36.759,00	0,00	12.865,65	23.893,35
7) Yunus Ağa	3	46.195,50	2.896,52	6.933,92	9.867,38
8) Ramazanoğlu	74	14.973,50	3.164,76	8.405,49	6.568,01
Genel Toplam	130	1.038.836,13	5.539,72	365.406,84	659.008,58

ekmekçi), yine Babitarsus'ta ve Yortan Mahallelerinde 3 ev (YTD 1759, 148), 24- **Kadem-zâde Osman Ağa Vakfı**'na ait: Eskihamam Mahallesinde: 1 ev (dâhiliye ve hariciye) 1 dükkan (MA 614, 49), 25- **Boduroğlu İbrahim ve Ebubekir b. Topal Mehmet Ağa Vakfı** 'na ait: Neccarân Mahallesine ait: 1 dükkan, 1 2 ev (1'i dahiliye ve hariciye) [MA 606, 270], 26- **Sallabaş el-Hac Ahmet Ağa Vakfı** 'na ait: Mermerli Mahallesinde ev (hariciye ve dahiliye) ve dükkan, Alaciratlı Mezrasında 1 değirmen, 1 bağ, Hamamkurbu Mahallesinde 1 dükkan (bakkal), 1 ev, Hankurbu'nde dükkan (leblebici), Tekir (Tekfur) Yaylasında ev, ahır ve 3 bağ (MA 603, 245), 27- **Şamlı-zâde Hasan Efendi Vakfı**'na ait: 2 dükkan ve 1 bağçe (MA 603, 245).

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

Adana’daki bu 8 intifalı vakfın 2006 yılında toplam 1.038.836,13 Yeni Türk Lirası (YTL) geliri olmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü, bu gelirin 5.539,72 YTL’sini vakıfların hayrât veya zaruri giderlerine harcamış, 365.406,84 YTL’sini kurumun idare ve temsil masrafı (% 20) ve ihtiyat akçesi olarak (% 15) kesmiş, geri kalan 659.008,58 YTL’sini de yine 8 vakfın intifaya müstahak 13 evladına ödemiştir. 2006 yılında Boz-zâde Kerimesi, Boduroğlu, Mestan-zâde, Zeynep Hatun ve Benli-zâde vakıflarının zorunlu giderleri olmamıştır. Deli Ağa-zâde, Yunus Ağa ve Ramazanoğlu vakıflarının gelirlerine göre cüzi bazı giderleri olmuştur⁴⁵. Genel Müdürlük, söz konusu bu 8 vakıftan en fazla intifayı 414.700,14 YTL ile Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun’un hak sahibi 13 evladına, en az intifayı da 6.568,01 YTL ile Ramazanoğlu Halil Bey oğlu Piri Mehmed Paşa’nın hak sahibi 74 evladına ödemiştir (Tablo: 2) Ramazanoğlu vakıflarının, bir sultan vakfı kadar büyük ve Adana’nın en eski vakfı olduğu kuşkusuzdur. Vakfiyesine göre, kurulduğu sırada bu vakfa ait kabaca toplam 171 kalem mevkufâtı bulunmaktaydı. Adana Sancağı dâhilinde; ahırları, ambarları, değişik büyüklüklerde arsaları (en az 21 adet), zeminleri, evleri (en az 20 adet), köşk ve sarayları, bağ, bahçe ve bostanları (en az 34 adet), boyahane ve yağhaneleri, değirmenleri (en az 59 adet), fırınları (en az 4 adet), tuzlaları (en az 3 tane), dükkânları (en az 147 adet), hanları (5 adet), hamamları (11 adet), peykleri (4 adet), sofaları (300 adet), tarlaları (pirinç), mezraları (17 adet) ve köyleri (5 adet), nehirleri (sulama kanalları: 12 adet), havuzları, kuyuları, çeşmeleri ve su dolapları (8 adet) bulunmaktaydı. Adana’da Ramazanoğlu vakıfları tam kapasitesi ile işlerken şehrin, hatta sancağın her tarafına hâkim bir vaziyetteydi. Çukurova’da Ramazanoğlu vakıflarını kıyaslayacak ikinci bir vakıf da yoktu. Hatta vakfın Niğde, Sis ve Tarsus sancaklarından da gelirleri vardı⁴⁶.

Boz-zâde kerimesi Şerife Hatun ise Adana’nın merkezine bağlı Hankuribu Mahallesi’nde bir masarasını, bahçelerin Köprü Sokağı’nda “Paşa Bahçesi” adıyla bilinen tahminen 100 dönümlük tarlasını ve İlyasağa Sokağında yine tahminen 100 dönümlük ikinci bir tarlasını vakfetmişti⁴⁷.

⁴⁵ 05.01.2006 tarihli dilekçemize Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün 26.01.2006 tarih ve 1119 sayılı cevabı yazısına göre 2004 yılında Adana’da: Boz-zâde Kerimesi’nin 478.503,10 YTL, Boduroğlu’nun 102.779,30 YTL, Mestan-zâde’nin 73.828,65 YTL, Deli Ağa-zâde 55.897,40 YTL, Zeynep Hatun’un 36.000,00 YTL, Hacı Yunus Ağa’nın 32.766,80 YTL, Benli-zâde’nin 28.842,20 YTL, Ramazanoğlu’nun 10.941,15 YTL, genel toplamda da 819.558, 60 YTL geliri bulunmaktaydı.

⁴⁶ Ramazanoğlu Vakfiyesi, 1539-1555, 646, 1-15; TD 1961, 375-425: TK.KKA, ED 538/1 (1540): 2b- 11a; ED 538/ II (1572): 20b-25a.

⁴⁷ “...Hankuribu Mahallesi’nde vâki’ Abdurrezzak Efendi Câmi-i Şerîfi kurbunda kableten Kal’alî-zâde İbrahim Ağa menzili, şarkan yine Kal’alî-zâde dükkânı, şimâlen tarik-i âmm, garben

Ramazanoğlu vakıfları, aradan geçen 500 yıla yakın bir süreçte, Adana'nın hayrâtını ayakta tutmuş, 1900'l yıllarda kırdaki bazı akarları tasfiye edilmiş, 1940'l yıllarda da şehir merkezindeki bazı akarları satılmıştır. Ancak halen Adana merkezde Ramazanoğlu arşısı ile yüzlerce akarı bulunan vakıf, şimdi Adana'da intifalı vakıflar arasında en az geliri olan vakıf durumundadır. Tanzimat'tan sonra vakıfların idaresinde oluşturulan merkezizyeti sistemin sonuçları dikkate alındığında, Ramazanoğlu vakıflarını bu sonuca mazbut vakıf idare ve temsil sisteminin getirdiğini söylemek mümkündür. Ramazanoğlu vakıfları, Vakıflar İdare Meclisi'nin 26.8.1943 tarih ve 666/643 sayılı kararıyla zapt edilerek mazbut vakıflar arasına alınışından beri, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak, Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından temsil ve idare edilmektedir⁴⁸. Burada vakıf kurucusunun "vakfın tevliyeti yaşadıkça kendine, vefatından sonra... evlad-ı zkrunun ekberine, ...bulunmazsa akrabasından olan evladının ekberine... mezkr evkafın rakabesinden artan zevâid ve fazlasının evlad-ı zkru arasında msvâten taksim edilmesine, eğer vâkıfın evlad-ı zkru bulunmazsa akrabasından olan evladının zkruna msvâten taksim ve tevzi' olunması ..."⁴⁹ şartlarına aykırı olarak, halen Ramazanoğlu ailesine mensup mütevellî olabilecek nitelikte aile yeleri olmasına karşın vakıf zapt edilmiştir. Ramazanoğlu vakıflarının bu sonuca gtrlşnn sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür: Birincisi şehir merkezinin şimdi Ramazanoğlu vakıflarının yer aldığı eski merkez Ramazanoğlu arşısı'ndan başka taraflara, yani yeni yerleşim alanlarına kaymış olmasıdır. İkinicisi Ramazanoğlu Vakıflarını oluşturan tarihî mekânların tamir ve termimlerinin yapılamamış olması veya günümüz ticaret ve zanaat erbabının kullanımına uygun hale getirilememiş olmasıdır. ncs de Ramazanoğlu vakıflarının mazbut vakıflar arasına alınışından sonra, akarlarının önemli bir

Kadem-zâde dkkâm ve ba'zan han ile mahdud (1) bir bâb ma'sara, ve yine vakf-ı câ'î suduruna değin mezbrenin silk-i mülkinde münselik bağelerin Köprü Sokağında vâki' kbleten Ayye Hatun Bağesi ve ba'zân tarik, şarkan tarik, şimâlen Acemoğlu Bağesi, garben Dağlıoğlu Bağesi, taraf-ı rabi'i ba'zan tarik ve ba'zan Kürt Bayramoğlu Bağesi ile mahdud ve (2) tahminen 100 dönüm eşcâr-ı msmire ve mütenevvi'a ve bi'r-i mâ' ve bir beyt-i müştemil Paşa Bağeleri demekle ma'rf bağçe ve yine mezbrenin silk-i mülkinde münselik İlyas Ağa Sokağında vâki' kbleten Selvili Bağe, şarkan ve şimâlen tarik-i âmm, garben Hızır-zâde bağçesi ile mahdd, (3) tahminen 100 dönüm (bağçe), bâ'zı eşcâr-ı msmire-i müştemil heşkerede olan nışf hisse heşkereyi bi-cmleti't- tevâbi' ve'l-levâhuk ve kaffeti'l-menâfi' ve'l-mer'afik hasbeten lillahi'l-alîm hereben min azâbihi'l-elîm vakf-ı sahih-i şer'i-i m'ebbed ve habs-i sarih-i mer'i-i muhalled ile vakf ve habs ..." Boz-zâde Kerimesi şerife Hatun Vakfiyesi, 1781, MA 607, 193.

⁴⁸ Esas 2/1, 60.

⁴⁹ Ramazanoğlu Vakfiyesi, 1547, MV 646, 11; TD 1961, 410.

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

kısımının satılarak tasfiye edilmesi, kalanların da iyi “idare ve temsil” edilememiş olmasıdır.

Boz-zâde Kerimesi Vakfı ise, Vakıflar İdare Meclisi’nin 20.8.1938 tarih ve 506 sayılı kararıyla mazbut vakıflar arasına alınmıştır. Bu vakfın da yönetimi Adana Vakıflar Bölge Müdürlüğü’ne geçmiştir⁵⁰. Boz-zâde Kerimesi’nin yaşadıkça kendi mutasarrıf ve müteveli, vefatından sonra eşi es-Seyyid el-Hac Mahmud Efendi mutasarrıf ve müteveli, onun vefatından sonra da nesilden nesile kız- erkek eşit olacak şekilde eşi es-Seyyid el-Hac Mahmud Efendi’nin çocuklarının tasarrufuna bırakılmış, müteveli olarak da onların arasından aslah ve erşedi tercih edilmiştir⁵¹. Boz-zâde Kerimesi’nin bu şartı gereği -vakfın 1938 yılında mazbutaya alınmasından dört yıl sonra- zamanın evlat silsilesinden olan Hasan Sis, “*vakfın mütevellisi Şerif’in oğlu Mahmud’un biraderi olduğunu ve vakfın meşrutünlelerinden batn-ı evvel evladından olduğunu*” Adana 2. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde, 12.1.1942 ve 26.2.1943 gün ve 1674,4 sayılı ilâmıyla ispat etmiş ve kendisine 1.6.1939 tarihinden itibaren ayda 33,53 TL intifa hakkı tahsis edilmiştir⁵². Daha sonra şehrin büyümesiyle, Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun’un vakıf arazisi imara açılmıştır. Bu süreçte (1960-1963) imarlı parsellerin çoğunun satılmasına karşın, vakfın elinde kalan parsellere yapılan yeni işyeri ve meskenler Şerife Hatun Vakfı’nın gelirlerinin ani bir artış göstermesini sağlamıştır⁵³. Vakfın gelirlerindeki söz konusu artış, Şerife Hatun’un eşi es-Seyyid el-Hac Mahmud Ağa’nın soyundan gelen bugünkü aileler arasında intifa hakkı anlaşmazlıklarına yol açmış ve iş Adana Asliye Hukuk Mahkemesi’nde dava konusu olmuştur. Davacı aileye (Zeynep, Mürüvet, Nimet, Nezih) göre, 1.6.1939 tarihinden beri Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun Vakfı’nın gelirlerinden intifa alan Hasan Sis ailesi Şerife Hatun’un eşi es-Seyyid el-Hac Mahmud Ağa’nın kızı Hatice Hatun’un oğlu Hacı Hüseyin Ağa’nın soyundan gelmekte olup, bu aile bir alt batındandır. Davacı ailenin atası diğer oğul Hacı Ahmed Ağa ise bir üst batından olup vakfın gerçek mutasarrıfıdır. Davalı aile de, karşı tarafın ataları Ahmed Ağa’nın Şerife Hatun’un eşi es-Seyyid el-Hac Mahmud Ağa’nın kızı Hatice Hatun’un oğlu olduğunu ispatlamalarını istemektedirler. Şimdi bu iki aile arasında Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun’un kurduğu evlatlık vakfın intifa hakkının tasarrufu ile ilgili mahkeme sürmektedir⁵⁴.

⁵⁰ Esas 2/1, 226.

⁵¹ Boz-zâde Kerimesi Vakfıyesi, MA 607, 193.

⁵² İntifa Kutusu: 2, Kuyut: 944/ 55.

⁵³ VGM, İdare Meclisi Kararı, 29.05.1974, Evrak nu: 212, Karar no: 216.

⁵⁴ Adana 5. Asliye Hukuk Mahkemesi, Dosya No: 2005/94 E (dava dilekçeleri, bilirkişi raporları ve soy kütüğü ve diğer ekler).

Türkiye’de söz konusu örneklerin yüzlercesi, Evkaf Nezâreti’nin kuruluşundan günümüze, vakıfların zaptedilerek yönetimlerinin devletleştirilmesinin vakıf kurumlarını da, diğer devlet işletmelerine benzeyen bir sonuca götürdüğünü ortaya koymaktadır⁵⁵. Ayrıca vâkıf ile evlatlarının arasında vakıflar yoluyla sürmesi beklenen ilişkilerinin kopması, günümüz nesilleri arasında vakıf kültürünün zayıflamasına yol açmıştır. Bu durumu, vâkıfların intifaya müstahak evlatlarının, intifa hakkı elde edebilmek için, Asliye Hukuk mahkemelerine verdikleri dava dilekçelerinde görmek mümkündür. Bu dilekçelerde intifaya müstehak evlatlar, vakıfların ayakta kalıp kalmadığını veya hayır şartlarının yerine getirilip getirilmediğini sorgulamaktan ziyâde, vakfın gelirlerinden faydalanamadıkları için mağdur duruma düştüklerini, bu mağduriyetlerinin giderilmesini talep etmektedirler⁵⁶. Ancak hayrât ve akarâtı kalmayan veya evlatları tarafından yönetilmeye değer görülmeyen vakıfların mazbutaya alınmaları da kaçınılmaz olmuştur.

Sonuç

Türkiye’de “vakıflarda intifa hakkı meselesi”, 1936 tarihli ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile ortaya çıkmıştır. 2762 sayılı Vakıflar Kanunu’ndan önce, 1826 yılında Evkaf Nezâreti’nin kuruluşundan⁵⁷ sonra *selâtin vakıfları*, *mütevellisi kalmayan vakıflar* ve *idaresi mazbut vakıflar*⁵⁸ mazbut vakıflar arasına alınmıştı. Bu vakıflar, Evkaf Nezâreti tarafından idare edilmiş olsalar bile hukukî yapıları hiç değişmemiş, vakfiyelerine göre idare edilmişlerdir. Mazbut vakıfların her birinin hükmi şahsiyeti, mevkûfâtı, statüsü ve birimleri hukuken diğerinden ayrı ve müstakil olup bunların her biri için ayrı temsilciler tayin edilmişti⁵⁹. Cumhuriyet devrinde 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ise bütün

55

⁵⁵ Bu vakıfların yüzlerce örneğinden üçü Maraş’ta kurulan Bayezidoğulları vakıflarıdır. Bayezidoğulları tarafından değişik tarihlerde kurulan dört vakıftan [İskenderoğlu Bayezid Vakfı (Vakfiyesi: H.1027/ M.1617, VGMA, 591/ 21-28; İstinsah: H.1174/ M.1760, VGMA, 600/ 194-240), Bayezidoğlu Kalender Paşa Vakfı (Vakfiyesi: H.1221/ M.1806, VGMA,618/1,115), Bayezidoğlu Süleyman Paşa Vakfı (Vakfiyesi: H.1253/ M.1837, VGMA, 596/231-199), Bayezidoğlu Ahmet Paşa Vakfı (Vakfiyesi: H.1279/ M.1862, VGMA, 616/91-93)] bugün, vakıf şartlarını kısmen yerine getirebilen mülhak vakıf statüsü ile idare edilen ve kuruluşundan günümüze geçen 390 yıllık sürede mal varlığının ¾’ünü kaybeden İskenderoğlu Bayezid Vakfıdır. Mazbutaya alınan diğer üçünün ise artık mal varlığı yoktur. Öztürk, 1997/ XXVI: 45-60.

⁵⁶ Adana 5. Asliye Hukuk Mahkemesi, Dosya No: 2005/94 E (dava dilekçeleri).

⁵⁷ İnal ve Hüsameddin, 1335, 25-26; Yazır 1327, 112-113.

⁵⁸ Yazır 1327, 107-109; Öztürk 1983, 93.

⁵⁹ Öztürk 1983, 96.

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

mazbut vakıfları Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün idaresi ve temsilciliği altında tek bir hükmî şahsiyette toplamıştır. Her bir vakfa ait hükmî şahsiyet kaybolup, bütün mazbut vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde toplanıp, bu kurum tarafından temsil edilmeye başlanınca, evlatlık (veya yarı-evlatlık) vakıfların intifa hakkı problemi ortaya çıkmıştır. Devlet, intifa hakkı problemini, 2762 sayılı Vakıflar Nizamnamesi’ne yapılan bir Ek Nizamname ile çözmeye çalışmıştır⁶⁰. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından, vakıflarda intifa hakkı uygulamasının başladığı 6.1.1938 tarihinden 1.1.2008 tarihine kadar, Genel Müdürlükçe temsil ve idare edilen 5376 mazbut vakıftan 424’ünün intifaya müstahak evlatlarına ödeme yapılmıştır. 2007 yılı sonu itibariyle Türkiye’de intifalı vakıf sayısı 152’ye düşmüştür. Aynı dönem içinde, örnekleme yöntemiyle biraz daha geniş incelediğimiz Adana’da Cumhuriyet’ten önce kurulmuş olan 27 vakfın intifaya müstahak evladına intifa hakkı ödendiği tespit edilmiştir. 2007 yılı sonu itibariyle bu sayının 8’e düştüğü görülmüştür.

Sonuç olarak, Evkaf Nezâreti’nin kuruluşundan (1826) günümüze - Cumhuriyet’ten önce kurulmuş- vakıfların zaptedilmesinin temel manada üç büyük olumsuz sonucu olduğu görülmüştür. Bunların ilki, vâkıfların şartlarının tam olarak yerine getirilememesi, ikincisi vakıf ile vâkıfın evlatları arasındaki ilişkiyi koparmış olması, üçüncüsü de bu vakıfların iyi idare edilememiş olması, yani vakıfların zaptedildikten sonra bazılarının satılması veya gelir fazlalarının yatırıma dönüştürülememesidir. İntifa uygulamalarıyla vâkıfın intifaya müstahak evlatlarının haklarının karşılanmasına rağmen, mülhak vakıfların -zarurî değilse- zaptedilerek mazbuta alınması, 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ile bütün mazbut vakıfların, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün idaresi ve temsilciliğinde tek bir hükmî şahsiyette toplanmasının istenilen ve beklenen sonucu vermemiştir. Ancak son yıllarda, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün, âtıl duruma düşmüş veya düşmek üzere olan vakıfların tamir ve termimlerini yapmakta olmaları, unutulmuş bazı vakıf hizmetlerini yeniden ihya etmeye çalışmaları önemli gelişmeler olarak görülmektedir.

⁶⁰ Vakıflar Ek Nizamname, Nu: 2/ 7898, RG. 6.1.1938, Sayı: 3801.

BİBLİYOGRAFYA

I- Arşiv Vesikaları

A) Adana Şer'iyye Sicili (AŞS)

Arık Hamza Ömer ibn İbrahim Vakfiyesi, Adana 1744, *AŞS* 17- 149.

Dede es-Seyyid el-Hac Mehmed ibn es-Seyyid Murteza, Adana 1783, *AŞS* 44-34.

B) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

EV- 20712 (1284=1867), 1-85.

C) Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA)

Ramazanoğlu Piri Mehmed Paşa bin Halil Bey Vakfiyesi (=Ramazanoğlu Vakfiyesi), Adana 1539-1555, Defter nu: 646/ 1-15; *Tercüme Defteri* 1961/375-425.

Durmuş Fakih Vakfı, Adana 1542?, *Evkaf Defteri*, 538/1-27.

Mestan-zâde Hacı Mahmud Ağa Vakfiyesi, Adana 1682, *Yeni Tescil Defteri* (YTD), 1759-195.

Süleyman bin Hızır Vakfiyesi, Adana 1691, *Mücedded Anadolu Defteri (MA)*, 609-93.

Gökçen-Yusuf Ağa Vakfiyesi, Adana 1712, *MA*, 605- 42.

Emirü'l-Ümera el-Hac Abdurrahman Paşa Vakfiyesi, Adana 1718, *MA*, 615-99.

Kadem-zâde Osman bin Durmuş Vakfiyesi, Adana 1720, *MA*.614- 49.

Boduroğlu İbrahim Vakfiyesi, Adana 1722, *MA*, 606-270.

Kalaycı-zâde Mustafa Ağa Vakfiyesi, Adana 1722, *MA*, 606-270.

Bıyıklı Ramazan Vakfiyesi, Adana 1730, *YTD*, 2108-135.

Deliğa-zâde Serturnaî Hüseyin Ağa Vakfiyesi, Adana 1735, *MA*, 609-72.

Yeğen-zâde Kâzım Vakfiyesi, Adana 1735?, *YTD*, 2108-188.

Musa Balı-zâde Mustafa Ağa Vakfiyesi, Adana 1738, *Anadolu Başlar (AB)*, 581-246.

Benli-zâde Kerimesi Hatice Hatun Vakfiyesi, Adana 1739, *YTD*, 2108-50.

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

Fatma Hatun binti Halil Vakfiyesi, Adana 1740, YTD, 2108-207.

Battal Mehmed Ağa Vakfiyesi, Adana 1743, MA, 607- 151.

Sallabaş el-Hac Ahmet Ağa Vakfiyesi, Adana 1754, MA, 603-245.

Boz-zâde Kerimesi Şerife Hatun Vakfiyesi, Adana 1781, MA, 607-193.

Şamlı-zâde Hasan Efendi Vakfiyesi, 18. yy, Esas 2/1 (170): 3128.

Kandilci Kızı Şerife Vakfiyesi, Adana 1807, YTD, 2108-151.

Ayşe binti Abdullah Vakfiyesi, Adana 1826, YTD, 2108-67.

Elife Hoca binti Mehmed Vakfiyesi, Adana 1876, YTD, 2108- 85.

Zeynep Hatun binti Hasan Efendi Vakfiyesi, Adana 1877, YTD, 1759-148.

Hacı Yunus Ağa ibn Ahmed Ağa Vakfiyesi, Adana 1894, MA, 617-48.

Tuzsuz-zâde Ebubekir Vakfı, Adana 1920, Esas 2/11038.

Abdülceliloğlu Hacı Mahmud Vakfiyesi, Adana 1922, MA, 619-50.

Hacı Hamzaoğlu Vakfiyesi, Adana 1923, YTD, 1759-301.

Fatma binti Ali Vakfiyesi, Adana 1809, MA, 607-121.

Mestan-zâde Ahmed Çelebi Vakfiyesi, Adana 1608, AB, 581-481.

Esas 2/1 (170), Sıra: 60, 138, 226, 547, 548, 549, 680, 691, 777, 889, 898, 961, 1038, 1423, 1818, 3069, 3097, 3126, 3170, 3210, ilh.

İntifa Hakkı Defteri, 05.05.1938- 06.07.1982, nu. 1754, sıra: 1- 367.

İntifa Kutuları: K (Kutu)1: 939/4097 (Kuyût); 56/4181-261; 939/3506, K 2: 944/55; 948/1679; 947/312; 948/2574; 553/2574, K3: 947/2918; 120/9218; 946/3277; 1621; 951/923; 951/992; 798; 1175/211, K 4: 1964/374, 376, 377, 386, 550, 551, 587; 790; D.1.İN 1/1965; D.1.İN 1/1522; D.1.İN 1/699; D.1.İN 1/169; D.1.İN 1/1165; D.1.İN 1/806; D.1.İN 1/835; K 5: D.1, İN. 5/1361; D.1. İN. 21/1308; D.1, İN. 14/876; D.1 İN/857.

D) Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadime Arşivi (TK.KKA)

ED. 538/1 (1540), vrk. 2b-11a.

ED. 538/II (1572), vrk. 20b-25a.

E) Kanun ve Yargı Kararları

-Düstur III/ V, 1931, s. 665 (Kanun: 429).

-Vakıflar Kanunu, nu: 2762, 3.6.1935; *Resmi Gazete (RG)*, 13.6.1935, Sayı: 3027.

-Vakıflar Ek Nizamname, No: 2/ 7898, *RG*. 6.1.1938, Sayı: 3801.

-Bakanlar Kurulu Kararı, *RG*. 5.6.1980, Sayı: 7-8; 87/ 12047, *RG*, 20.9.1987, Sayı: 19580.

-VGM, İdare Meclisi Kararı, Tarih: 29.05.1974, Evrak nu: 212, Karar no: 216.

-Adana 5. Asliye Hukuk Mahkemesi, Dosya No: 2005/94 E (dava dilekçeleri, bilirkişi raporları ve soy kütüğü ve diğer ekler).

- Danıştay Genel Kurulu'nun 12.5.1977 günlü ve E. 1977/ 30, K. 1977/30 sayılı kararı.

-Danıştay Üçüncü Dairesi'nin 7.12.1977 günlü ve 1977/ 1245 E, 1977/1208 K.Sayılı kararı.

-Uyuşmazlık Mahkemesi'nin 103.1980 gün ve E. 1979/7, K. 1980/1 sayılı kararı.

-28.01.2008 tarihli dilekçemize Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'nın 12.02.2008 ve 429 sayılı yazısına T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 20.02.2008 tarih ve B.02.1.VGM.0.74.00-503-305/2890 sayılı cevabi yazısı.

II- ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

Akgündüz 1996 Ahmet Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul: OSAV

Alkan 2004 Mustafa Alkan, *Adana'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde Adana Vakıflarının Analizi -TÜSOKTAR Veri Tabanına Dayalı Bir Araştırma-* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Türkiye’de Vakıfların İntifa Hakkı

- Barkan 1940 Ömer Lütfi Barkan, “Şer’î Miras Hukuku ve Evladlık Vakıflar”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, VI.
- Barkan ve Ayverdi 1970 Ömer Lütfi Barkan- E. Hakkı Ayverdi, “Evladlık Vakıfları ve Bu Vakıflarla ilgili Bazı Meseleler”, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953 (1546) Tarihli*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü.
- Berki 1940 Ali Hikmet Berki, *Vakıflar, Kitap I*, İstanbul; 1950, *Vakıflar, Kitap II*, Ankara.
- Bilmen 1989 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve İstilahâtı Fıkhiyye Kamusu*, IV, İstanbul: Bilmen Basımevi.
- Çağatay 1975 Neşet Çağatay, “İslâm’da Vakıf Kurumunun Miras Hukukuna Etkisi”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: XI.
- Döndüren 1998 Hamdi Döndüren, *Günümüzde Vakıf Meseleleri*, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Hamdi 1327 Muhammed Hamdi (Yazır), *Ahkâm-ı Evkaf -Mekteb-i Mülkiye Derslerinden-* İstanbul.
- Hamdi 1330 Muhammed Hamdi (Yazır), *İrşâdü’l- Ahlâf fi Ahkâmi’l- Evkaf*, İstanbul.
- Hatemi 1979 Hüseyin Hatemi, *Medeni Hukuk Tüzelkişilikleri (Giriş, Tarihi Gelişim, Eski Vakıflar)*, C. I, İstanbul: İÜHF Yayını.
- İnal ve Hüsameddin 1335 İbnülemin Mahmud K. İnal- Hüseyin Hüsameddin, *Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti’nin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nuzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul: Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası.
- Karinabadizade ve Sungur 1978 Ömer Hilmi Karinabadizade - İsmet Sungur, *Eski Vakıfların Temel Kitabı*, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.
- Köprülü 1942 M. Fuad Köprülü, “Vakıf Müessesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihî Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, II.

Mustafa Alkan

- Onar 1952 Siddık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumî Esasları*, İstanbul: Marifet Basımevi.
- Ömer Hilmi 1307 Ömer Hilmi Efendi, *İthaf-ül Ahlaf fi Ahkâm-il Evkaf*, İstanbul.
- Öztürk 1983 Nazif Öztürk, *Menşe'i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Öztürk 1995 Nazif Öztürk, *Elmalı M. Hamdi Gözüyle Vakıflar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Öztürk 1997 Nazif Öztürk, "Bayazitoğulları Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, 1997/XXVI: 45-60.
- Sami 1316 Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet: İkdâm Matbaası.
- Yediyıldız 1989 Bahaeddin Yediyıldız, "İslâm'da Vakıf", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, XIV, İstanbul: Çağ Yayınları.
- Yediyıldız 1993 Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, XIII (1993), 153-172.
- Yener 2004 M. Serhat Yener, *Uygulama'da Açıklamalı Örnek Kararlı Eski Vakıf Davalarına Giriş Vakfiyeden Doğan Evladiye, Galle, Tevliyet, Ücret ve Sıla Davaları*, Ankara: Kartal Yayınevi.
- Yüksel.1992 Hasan Yüksel, "Vakıf müsadere ilişkisi" *Osmanlı Araştırmaları* XII, 399-424.
- Züheyli 1994 Vehbe Zuheyli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, V, İstanbul: Feza Yayıncılık.

Mustafa Alkan